

Szénási Zoltán

Az Új Nemzedék Ady-képének változása 1919 és 1929 között

1919 szeptemberében az 1913-ban alapított Új Nemzedék jobboldali radikális politikai napilapként indult újra. A lapot a Tanácsköztársaság bukása után erőteljes antiszemita retorika jellemezte, amely érvényre jutott a kulturális élet aktualitásainak tárgyalása során is. Az 1919 utáni évek publicisztikájában egyebek között kísérlet történt egy keresztény-nemzeti irodalmi kánon megalkotására is, amely nemcsak a nemzeti konzervativizmus képviselőit kívánta integrálni a kánonba, hanem a Nyugat „keresztény” alkotóit (Adyt, Babitsot és Móriczot) is. 1922 után a szerkesztőség átalakulásának köszönhetően változás következett be Ady megítélésében. Költői jelentőségét később sem vonták kétségbe, de újra hangot kaptak azok a politikai és morális kifogások, amelyek ebben az időszakban a nemzeti konzervativizmus irodalomszemléletét jellemezték. Tanulmányomban az Új Nemzedék változó Ady-képének leírása mellett a folyamat politikai, sajtó- és kritikátörténeti összefüggéseinek feltárására törekszem.

Kulcsszavak: Ady-kultusz, antiszemitizmus, konzervativizmus, jobboldali radikalizmus, Új Nemzedék, politikai katolicizmus

Az Új Nemzedék 1919 előtt

Az Új Nemzedék című politikai hetilapot egy személyes jellegű gazdasági affér után Jellinek Henrik, a budapesti villamos társaság alapítója indította útjára, kifejezetten azzal a céllal, hogy a pénzügyi életben szerzett információk birtokában támadja a korabeli, jórészt zsidó kézben lévő magyarországi finánciókét. Az alapító Jellinek is zsidó származású volt, de kikeresztelkedett és belépett a katolikus Néppártba – ez lesz ekkor az egyik forrása az Új Nemzedék antiszemitizmusának. Jellinek Cenzor álnéven tette közzé leleplező cikkeit és közgazdasági elképzeléseit a lapban, de a szerkesztésbe nem szólt bele (Szabó 2015: 373).

A lap alapító szerkesztője Milotay István volt, aki szabolcsi református dzsentrí háttérű újságíró, 1909-től a Rákosi Jenő által szerkesztett, kormánypárti Budapesti Hírlap munkatársaként dolgozott, de mint az Új Nemzedék szerkesztője már ellenzéki politikát képviselt. A lap a birtokát veszített, városi hivatalnok-értelmiséggé váló dzsentrí, az „úri középosztály” érdekeit képviselő, politikai irányát is az erre a rétegre alapozott társadalmi modernizáció és függetlenségi nacionalizmus határozta meg. Egészen 1918 nyaráig a Függetlenségi Pártot és Károlyi Mihály politikáját támogatta (Sipos 1971, Szabó 2015: 381, Gyurgyák 2012: 169–184). Egyaránt elhatárolódott a kormányzópárt általuk maradinak és Béccsel megalkuvónak tekintett politikai irányától, valamint a szociáldemokratáktól és a polgári radikálisoktól is.

Az Új Nemzedék szűkebb munkatársi köréhez tartozott Milotay mellett a korábban a Kiss József által szerkesztett A Hétben is publikáló színházi rendező, Márkus László, a később a Magyar Nemzet alapítójaként ismert Pethő Sándor, valamint Lendvai István (B. Bernáth 1985, Gyurgyák, 2012: 155–167). Az utóbbiak pályája szorosán összekapcsolódik a századelő katolikus társadalmi-kulturális modernizációjával. A Nyugat katolikus ellenlapjaként induló Élet című hetilapnak (erről bővebben Szénási 2011: 73–87) Pethő rövid ideig szerkesztője, Lendvai pedig szerzője volt. De ebben az időszakban dolgozott az Új Nemzedéknek mások mellett Szittya Emil és Kassák Lajos is.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy Milotay 1911-ben egy novellával, Pethő 1915-ben egy gróf Andrássy Gyula háborús tematikájú könyvéről szóló recenzióval, Lendvai pedig 1914 és 1916 között több verssel és prózai, értekező prózai művel szerepelt a Nyugatban. Megvolt tehát a nyitottság részükről az új irodalmi kezdeményezések iránt, törekedtek a magyarországi irodalmi modernség fő orgánumához való csatlakozásra, ugyanakkor egyikük sem lett a Nyugat állandó szerzője, s ennek nem kizárólag – alább részletezendő – politikai, hanem esztétikai okai voltak.

Az Új Nemzedék saját irodalomkonceptiója egyértelműen megnyilvánult a Rákosi Jenő által 1915. októberében Ady Endre és Babits Mihály ellen indított sajtókampányban (erről bővebben lásd Szénási 2018: 153–167), s már ekkor pontosan érzékelhető volt a népnemzeti tradicionalizmus irodalomkritikájára nem jellemző antiszemitizmus, amely Ady későbbi jobboldali radikális recepcióját is meghatározta. Milotay ekkor úgy látta, Rákosi konzervativizmusa kompromittálja az általuk képviselt magyar nacionalizmust, amely Milotay felfogása szerint a politikában a haladást, a művészetekben pedig az új jelenségekre való nyitottságot jelenti. Ugyanakkor bírálta a zsidóságnak tulajdonított internacionalista (kozmpolita) és individualista szemléletet is (Milotay 1915).

A világháború alatt egyre jobban elmélyülő gazdasági és társadalmi válság Magyarországon is felerősítette az antiszemitizmust, 1916-tól a háborús krízis legfőbb okát a politikai közbeszédben már nyíltan a „zsidóság térnyerésében” határozták meg, elsőként is a gazdaság területén (Bihari 2008: 201). Nem sokkal a háború vége előtt az Új Nemzedék 1918. évi szeptember 28-ai számában jelent meg Hungarus álneven Lendvai István írása, amelyben Ady *A Halottak élén* című kötete apropóján a magyar irodalmi életről értekezett. Lendvai ekkorra eldöntöttnek látja az Ady nagysága körüli vitát, és úgy véli: költői jelentőségét már maga Rákosi sem vonhatja kétségbe. Ady költészetében ugyanis szerinte a „vérző, szent magyarság” nyilatkozik meg. *A Ki látott engem?* kötetről pedig megállapítja: „A világháborút előző Magyarország minden magyar keserve, fájdalom, haragja és tébolya itt sikolt, káromkodik és sirdogál ezekben a versekben” (Hungarus [Lendvai] 1918: 4). A kötet Ignotusnak, Hatvany Lajosnak, Jászi Oszkárnak, Bölöni Györgynek és Szende Pálnak szóló ajánlásából azonban egy másik, a cikk alcímében jelölt irodalompolitikai konklúziót is levon:

A költő bizonyára nem tudja, milyen szomorú fintor mindez a kötetén, milyen gyászos képtelenség, micsoda helyre menekült ő szeretetével, magyar fájdalomával és hitével, és micsoda idegenség van e nevek és az ő mélységes mély, nagy, végzetes magyarsága közt, milyen tipikusan költői ez az ő csodálatos naivitása! (Hungarus [Lendvai] 1918: 4)

Lendvai azonban nem elsősorban Ady naivitásában látja az okát annak, hogy a költő – az ő szavaival élve – „a magyar keservek és haragok ügyes és céltudatos kisajátítóihoz” szegődött, hanem a népnemzeti tradicionalizmus, nevezetesen Rákosi Jenő elutasításában.

Lendvai szerint a keresztény magyarok (Ady, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula és Móricz Zsigmond) által kezdeményezett „irodalmi forradalom” kudarca abban áll, hogy mivel a népnemzeti tradicionalizmus mereven elzárkózott a lényegében magyar gyökerű modernizációs kísérlet elől, a magyar értelmiség pedig általában műveletlen és az irodalmi modernség iránt érzéketlen, Ady és társai a látszólagos művészi szabadságot (valójában egy másfajta politikai doktrínát) kínáló és pénztökéjével a megjelenést biztosító asszimiláló zsidósághoz kényszerültek, ezáltal az eminensen magyar érdekként felfogott kulturális modernizációt a zsidóság sajátította ki. Lendvai ekkor tehát még többfrontos háborút vív. Egyrészt a kormányhű népnemzeti tradicionalizmussal szemben emeli ki a századelő irodalmi modernségéből a számára elfogadható, azaz keresztény írókat. Másrészt ugyanakkor az Ady, Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula és Móricz nevével fémjelzett irodalmat leválasztja arról a művészi és intézményi modernizációról, amely – amellet, hogy szerzői és szerkesztői (mindenekelőtt Ignotus és Osvát Ernő) révén a Nyugat esztétikai irányára is hatással volt – anyagi háttérét tekintve a zsidósághoz köthető.

Lendvai nem sokkal az őszirózsás forradalom és Ady halála előtt írt cikkében tehát kimondatlanul is megfogalmazódik a keresztény-nemzeti kulturális modernizáció igénye, de az elmúlt tíz évre visszatekintve annak kudarcát is regisztrálja. A kudarc okait pedig a magyarországi zsidóságban jelöli ki, s ezzel írása abba

az 1918 nyarán a központi hatalmak katonai kudarcai hatására felerősödő és már irodalmi kérdésekben is megnyilatkozó diskurzushoz kapcsolódik, amely már ekkor megfogalmazta a „zsidóság szellemi uralmának” megtörését és az „igaz magyar”-ról leválasztott zsidó irodalom kirekesztését (Balázs 2019: 239–250). Lényegében tehát – mint majd látni fogjuk – már ekkor adottak voltak az 1919 utáni jobboldali radikális Ady-recepció fő motívumai, a Tanácsköztársaság bukása utáni időszakban azonban új politikai kontextusba kerül a nemzeti irodalom mibenlétéről és benne az Adyról való gondolkodás is.

Az Új Nemzedék Ady-képének politikai kontextusa 1919 és 1922 között

Az Új Nemzedék 1919. szeptember 28-ával politikai napilapként indult újra. Felelős szerkesztője továbbra is Milotay István volt, de a lap kiadója a keresztény-nemzeti szempontból „destruktív”-nak minősített sajtóval szemben a „keresztény koncentrációt” megvalósító Központi Sajtóvállalat lett.

Milotay szerkesztői szabadsága jóval korlátozottabb volt, mint az indulás utáni években. A kezdetektől több konfliktusa volt a Sajtóvállalatot alapító és a lap szerkesztésére is meghatározó befolyással bíró jezsuita Bangha Bélával, aki eredetileg nem is őt szerette volna főszerkesztőnek, hanem a katolikus Szabó Lászlót. A lap publicistája volt ekkoriban Kádár Lehel és Lendvai István mellett Tormay Cécile, Szabó Dezső, valamint a „Pardon” rovatot szerkesztő Kosztolányi Dezső is (Arany 2019), a külügyi tudósításokat és kommentárokat pedig Szekfű Gyula írta (Klestenitz 2013: 201–203).

Az Új Nemzedék 1919. szeptember 29-ei számában Milotay István vezércikke ismerteti az olvasókkal a lap politikai irányát. A felelős szerkesztő úgy látja: a háború és a forradalmak után Magyarország súlyos válságban van, elvesztette területi integritását, és ez a helyzet világít rá arra a tényre, hogy a „keresztény magyarság” az utóbbi negyedszázadban megszűnt ura lenni önmagának, először ugyanis a gazdasági irányítást veszítette el, majd a politikai, a társadalmi és a kulturális élet vezetése is „idegen” kézbe került.

Bár Milotay nem nevezi meg, hogy a gazdasági-társadalmi-politikai-kulturális hatalmat kisajátító idegen elem mi volt, mégis egyértelmű, hogy programcikke abba a narratívába illeszkedik, amely a háborús összeomlásért a magyarországi zsidó tőkét, a tudományban, a kultúrában és a sajtóban megmutatkozó „zsidó” szellemiséget, valamint a zsidó emancipáció kérdésében túlzottan toleráns szabadelvű politikai vezetést teszi felelőssé.

A fő ellenfél kijelölése tekintetében a Milotaynál valamivel konkrétabb Lendvai Istvánnak az őszirózsás forradalom évfordulóján publikált cikke, amely szintén a kiegyezés utáni politikai rendszert, valamint a külső, idegen befolyást teszi felelőssé azért, hogy 1918-ra forradalmi helyzet alakult ki Magyarországon. Lendvai földrajzi nevek említésével utal egyrészt a dualista államot vezető Habsburgokra, másrészt a galíciai bevándorlásra, mint a magyarság számára végzetes problémákra:

A magyarság igazi arculata 1867-től kezdve egyre halványabbra sápadt s végül egészen kienyészett a magyar politika látóhatárából. A magyarság faji, erkölcsi, politikai, gazdasági és irodalmi erőinek buzogását megakasztotta egyfelől Bécs, másfelől Tarnopol¹ (Lendvai 1919a: 3).

Mindkét publicista úgy látja azonban, hogy a történelmi katasztrófa egyben lehetőség is arra, hogy a magyar nemzet visszanyerje a saját sorsa feletti rendelkezést, ami többek között a keresztény-nemzeti irodalom térhódítását is jelenti.²

1 Tarnopol (ma: Ternopil, Nyugat-Ukrajna) város Galíciában.

2 „A keresztény-magyarságnak vissza kell szereznie az uralkodás parancsoló nyomatékát saját politikai sorsára és saját anyagi, gazdasági életére éppen úgy, mint a maga kulturális és erkölcsi világrendjének biztosítására” (Milotay 1919: 1).

Ennek a keresztény-nemzeti újjászületésnek a része volt az irodalom közelmúltjának újraértelmezése a történelmi kataklizmák összefüggésében, valamint az új nemzeti irodalmi kánon kijelölése. Lendvai István a „Néhány adat az irodalmi patkányládához” című, 1919. október 1-jén közölt, már nyíltan antiszemita és az ellenfelet dehumanizáló publicisztikájában a kommün időszakának vezető irodalmi alakjait nevezi meg: Lukács Györgyöt, Balázs Bélát, Kassák Lajost, valamint az újságírók közül Kéri Pált és Pogány Józsefet. A cikk célja az ő személyes lejáratusuk, amelyben hangsúlyos szerepet kap zsidó, azaz idegen származásuk (illetve Kassák mint „tót legény” aposztrofáltatik); a miniportrékban nekik tulajdonított jellembeli gyengeségeiket a szerző származásuknak tudja be.

A Tanácsköztársaság irodalmának egyik előzményét Lendvai éppen a Nyugatban fedezi fel, nevezetesen Déry Tibornak a Nyugat 1919. évi Ady-émlékszámában közölt írását emeli ki, amelyben Déry Adyt mint az utolsó nemzeti költőt méltatja (Déry 1919). Lendvainak azonban nem Ady jelentőségének kiemelése okoz problémát, hanem Dérynek az a megállapítása, amely szerint a szocializmus időszakában a hazaszeretetet az osztályöntudat váltja fel, s a nemzeti eszme költészete – s ezzel együtt Ady is – idejétmúlttá válik (Lendvai 1919b: 1).

Lendvai többször vitába keveredik Babits Mihállyal is, elsőként 1919 márciusában Babits Vörösmarty *Szózatáról* szóló cikke miatt írt nyílt levelet támadva a költő pacifizmusát, majd „A magyar költő kilencszáztizenkilencben” című esszé megjelenése után bírálta Babitsot. 1920. március 21-én reagál Lendvai Babitsnak a Nyugat az évi 3–4., Ady-számában név nélkül, de egyértelműen rá vonatkozó kritikájára.

Babits Lendvai *Ady elmenetele* című versét kritizálja: a címadást feleslegesen modernnek ítéli, a költőt pedig Ady-utánzónak minősíti (Babits 1920). Amellett, hogy Babits cikke rávilágít arra az esztétikai deficitre, amely miatt Lendvai nem válhatott a Nyugat állandó szerzőjévé, megállapítása egyértelműen jelzi Ady jobboldali radikális kisajátításának és a Nyugat által ápolt Ady-képnek az ellentétét is, amire Lendvai hasonló, bár kevésbé megalapozott kisajátító gesztussal válaszol:

Hogy Ady Endre kiktől fordulna ma el „undorral”, azt bízva Babits miránk, akik nagyon jól tudjuk, kiktől fordult el Ady Endre undorral már az októberi forradalom napjai előtt (Lendvai 1920: 9).

Lendvai reakciójában lényegében ugyanaz a motívum figyelhető meg, mint az ekkor az Új Nemzedék munkatársi gárdájához tartozó Szabó Dezső 1919 utáni Ady-recepciójában, aki igyekezett leválasztani a költőt a Nyugat és a baloldali radikalizmus köréről (Veres 2014: 37).

Az Új Nemzedék Ady-képe 1919 és 1922 között

Ady személye tehát ütközőponttá vált Lendvai, általában az Új Nemzedék és a Nyugat, valamint a baloldal által művelt Ady-kultusz között. Ezt a szembenállást – mint ahogy általában a korabeli Ady-kultuszokat (Veres 2014) – alapvetően politikai indítékok motiválták.

A jobboldali radikális lap 1920. szeptember 28-ai számában, egy vélhetően (Bíró-Balogh 2014) Kosztolányi Dezső által írt cikkben visszatér az a gondolat, amelyet Lendvai már 1918-ban megfogalmazott: miközben a baloldali liberális oldalon politikamentességet hirdettek, valójában Adyban nem a nagy költőt szerették, hanem a politikust (Kosztolányi[?] 1920c). Hasonlóan ehhez, az 1921. november 26-án publikált írásban a név nélküli cikkíró úgy látja, Ady urak és papok ellen írt verse miatt válhatott az őszirózsás forradalom költőjévé, a halála utáni kultusz is a politika jegyében bontakozott ki.

Az írás apropója az az összejövétel volt, amelyen Ady barátai – ahogy erről a Nyugatban Babits is beszámol (Babits 1921) – eldöntötték, hogy a költő emlékének ápolására összegyűjtik az Adyhoz kapcsolódó valamennyi írásos emléket. A cikkíró ezt a társaságot tévesen a Tanácsköztársaság alatt ellehetetlenített Vörösmarty Akadémiaival azonosítja, s következetesen „Vörös Akadémia”-ként emlegeti. Nemcsak a fennálló rendszerrel való szembenállásukat emeli ki, hanem azt is megjegyzi, hogy Ady emlékének ápolása révén próbálják átmenteni saját magukat az új rendszerbe. A névtelen publicista összegzése a következő:

Ady 1918-ban cégér, 1919-ben eszköz, annak a feltüntetésére, mintha Szamuely és Kunfi rajongana az irodalomért, 1921-ben mentő csónak a gyászbaborult, összebujó, viharálló ági madarak számára (A viharálló ági madarak 1921: 3).

A saját kultúrafelfogás kifejtésének, illetve a rivális koncepcióktól való elkülönítésének volt egy másik dimenziója is, amelyet legvilágosabban „A magyar irodalom és az ő irodalmuk” című, 1920. szeptember 25-én indított hétrészes cikksorozat fejt ki.

A sorozat külön érdekessége, hogy a szerzője ennek is valószínűleg (Lengyel 2008) Kosztolányi volt, s arra a korabeli napilapokban felvetett kérdésre reagált, amely – szemben a keresztény-nemzeti irodalom remélt és vágyott felvirágzásával – a magyar irodalom válságát, a magyar írók némaságát regisztrálta. Válaszában a szerző különválasztja a „magyar” irodalmat és az „ő” irodalmukat, s a cikksorozat nyitó darabjában megfogalmazott célkitűzés szerint nem kétséges, hogy ez a mi–ők-ellentétre épített distinkció a jól ismert, s már az újrainduló lap nyitó írásaiban működtetett antiszemita diskurzusba illeszkedik:

Be fogjuk bizonyítani, hogy Jókai és Mikszáth koporsójával sirbatették a magyar műveltséget és ők a két magyar sirhant felett ütötték föl üzleti sátrukat. És bebizonyítjuk azt is, hogy az ő irodalmuk hadat üzent a magyar irodalomnak (Kosztolányi[?] 1920a: 1).

A főként színházi és drámai irodalmi kérdésekkel foglalkozó cikksorozat tehát lényegében amellet érvel, hogy a Petőfi, Vörösmarty, Jókai, Arany és Mikszáth hagyományában gyökerező magyar irodalom azért nem támadhat fel, mert vele szemben továbbra is „zsidó” írók, kiadók, színházigazgatók és ügynökök kezében van az irodalom irányítása, az ő jól szervezett szövetkezésük akadályozza meg a magyar tehetségek kibontakozását. A cikk szerzője néven is nevezi azokat, akiket a magyar irodalom válságáért felelősnek tart: Lengyel Menyhértet, Molnár Ferencet, Bródy Sándort, Heltai Jenőt, Földes Imrét, Drégely Gábort, Szomor Dezsőt és másokat.

A sorozat második cikkében a magyar irodalom ellenlábait – írókat, dramaturgokat és kritikusokat – háromszor hetes csoportba rendezi, s eleve politikai összefüggést sejtetve „vörös hetesek”-nek nevezi őket, de – amennyiben valóban Kosztolányi a sorozat szerzője – beszédesek a kimaradó nevek is.³

Az adott keretek között nincs lehetőség a teljes sorozat értelmezésére, csupán a harmadik, „A lipótvárosi pocsolya” című cikkre kívánok részletesebben kitérni. Ebben a cikkben a szerző számba veszi azokat a fórumokat, amelyek az „ő” irodalmukhoz köthetők. Itt kerül szóba a Vígszínház, a Fidibusz, valamint a Nyugat, amely Hatvány Lajosnak köszönhetően maga köré gyűjtötte a „zsidó” származású szerzőket, és önmagát tekintette az egyetlen irodalmi fórumnak. A cikkíró szerint ez „a lipótvárosi pocsolya” mételtyezte meg Móricz Zsigmondot és Bródy Sándort is, akinek „[e]lső munkáiban még volt egy kis zamatos magyar levegő” (Kosztolányi[?] 1920b: 4).

A sorozat egyik központi kérdése az, hogy mit igazol az írói siker, illetve mi a siker valódi háttere. Ez az írás az ekkoriban nemzetközi hírnévvel bíró Drégely Gábor színpadi sikereit állítja szembe az általa valóban értékesnek ítélt magyar irodalommal: „Herczeg, Gárdonyi, Móricz, Ady, Babits, Szabó Dezső, Kosztolányi, mennyivel más mennyivel szebben csengő, mennyivel értékesebb művészi nevek!” – írja vélhetőleg Kosztolányi (Kosztolányi[?] 1920b: 4). Azért gondolom fontosnak ezt a részletet, mert itt a szerző meghatároz egy olyan kanonikus névsort, amely „származási” alapon egyrészt szembeállítható az általa riválisnak tekintett irodalmi kánonnal, másrészt magában foglal konzervatív és modern szerzőket is, és ezáltal a maga szűkített szempontjai szerint valósítja meg a magyar irodalom egységét. Ez a példa és általában az Új Nemzedékben való újságírói tevékenysége jól kirajzolja Kosztolányinak ebben az időszakban megfigyelhető kettős kötődését: egyrészt – bár ebben a cikkben nem egészen pozitívan említi – a Nyugathoz való hűséget, másrészt a jobboldali radikális politikai ideológia elfogadását. Veres András egy ekkoriban tett nyilatkozatot értelmezve megállapítja:

3 Bíró Balogh Tamás szerint a Kosztolányi baráti köréhez tartozó Karinthy Frigyes, Füst Milán, Németh Andor és Somlyó Zoltán nem szerepelt a cikk célpontjai között (Bíró-Balogh 2014: 86).

Egyszerre emelt szót az igazi tehetségek megmentéséért és az irodalmi hegemóniáért, ami valamifajta *köztes* pozíciót jelez – és talán *közvetítő* szándékot is – az új, militáns nacionalista hatalom és a nacionalizmuson felülemelkedő magas kultúra között (Veres 2012: 75).

Ady tehát része volt az új radikális jobboldali irodalmi kánonnak, és ez a szemlélet nemcsak Kosztolányi ekkori álláspontját tükrözte, hanem hatása a kifejezetten konzervatív irodalmi ízlésű, ám az Új Nemzedék ideológiai irányát döntően meghatározó Prohászka Ottokárnál is megfigyelhető. A lap 1920. október 26-ai száma beszámolt a fehérvári püspök katolikus nagygyűlésen a keresztény nemzeti kultúráról tartott beszédéről. Ebben Prohászka a Kosztolányinak tulajdonított cikksorozathoz hasonlóan pontosan kijelöli a keresztény nemzeti kultúra és a másik, általa károsnak ítélt kultúra képviselőit. A keresztény nemzeti irodalomhoz tartozik Prohászka szerint: Petőfi, Vörösmarty, Arany, Gárdonyi és Herczeg Ferenc. Az utóbbiba tartoznak a galileisták, a szabadkőművesek, a szociológia, a Huszadik Század, a Fidibusz, név szerint: Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Szomor Dézsó és társai. Ebben az összefüggésben helyezi el Adyt is:

Az a szociológia [sic!], amely kisajátította magának Ady Endrét is, akiről tudom, hogy fajmagyar költő volt, de a lelke galilei-zsidószerűmmal volt beoltva (Élénk helyeslés) (Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűlésen 1920: 3).

Ebben a kissé zavaros kánonkonstrukcióban Ady helye pontosan meghatározhatatlan, mivel „fajmagyarként” helye lenne e nemzeti Pantheonban, ha lelke nem lenne megfertőzve „zsidó szellemiséggel”.

Az nem derül ki a beszámolóból, hogy Prohászka végül hajlandó lenne-e bevenni Adyt a keresztény-nemzeti kánonba, de a válasz feltehetően nem. Néhány évvel később, a Katolikus Szemle 1924. évi 6. számában közölt „Erkölcsei válság” című írásában ugyanis Prohászka ismét foglalkozik Adyval, amikor a modern dekadencia blázirtságát és cinizmusát részletezi. Adyt Nietzsche, „a német Wotan-imádók”, a „Fidibus-faragók” és a német és francia pornográfok sorába helyezi, az írásában részletezett erkölcsi válság magyar és egyértelműen negatív példajaként említi (Prohászka 1924).

Az Új Nemzedék Ady-képének politikai, intézmény- és sajtótörténeti kontextusa 1922 és 1929 között

Prohászkaéhoz hasonló fordulat figyelhető meg az Új Nemzedék Ady-képének alakulásában is. Ez a változás összefüggésben van az országos politika alakulásával. A Tanácsköztársaság utáni jobboldali radikális konjunktúrát követően Bethlen István miniszterelnökségével elkezdődött a politikai rendszer konszolidációja, a korábbi fajvédelem képviselői (köztük Lendvai és Milotay) a kormányzat szélsőjobboldali ellenzéke lettek. Közben változás történt az Új Nemzedék szerkesztőségében is.

Milotay István a Banghával való sorozatos konfliktusok miatt távozott a laptól, helyét Krüger Antal vette át, majd 1921. október 1-jétől az új felelős szerkesztő a liberális katolikusként számon tartott Szabó László lett (Klestenitz 2013: 230–231, 234–238). Szabó kinevezése után eltávolította a laptól a radikális jobboldali Kádár Lehel és Lendvai Istvánt (Klestenitz 2013: 222–228).

1922-től egy újabb főszerkesztőváltást és a kiadó tulajdoni szerkezetének módosulását követően a Központi Sajtóvállalat lapjai a királyválasztás kérdésében legitimista álláspontot valló, de „lojális ellenzéki” politikát folytattak. Bangha Béla 1923-ban hosszabb időre Rómába került, így az Új Nemzedék szerkesztésére gyakorolt befolyása megszűnt. Ebben az időszakban irodalmi kérdésekben a leggyakrabban Császár Elemér nyilatkozott meg. Császár a klasszikus magyar irodalom professzora volt, aki 1909-től volt az akadémia levelező, majd 1922-től rendes tagja, 1913-tól a Kisfaludy Társaság tagja lett, 1920-tól pedig a Petőfi Társaság is tagjai közé választja. Császár már a tízes években szerzője volt jobboldali radikális lapoknak, 1917-től A Cél szerkesztőbizottságának

is tagja volt, 1919 után a Központi Sajtóvállalaton belül is befolyással bírt; szerepe volt abban, hogy Szabó László főszerkesztőt 1922. februárjában leváltották (Klestenitz 2013: 132, 230).

Az ő akadémiai karrierje – noha a háború alatt Császár is kötődik a jobboldali radikalizmus antiszemita fórumaihoz – eltér az újrainduló Új Nemzedék első éveinek politikai és kultúrpolitikai arculatát meghatározó fajvédő publicistákétól, akik az újságírás mellett a kormány szélsőjobboldali ellenzékeként aktív politikai tevékenységet is folytattak.

Az 1922–1923-ban bekövetkező politikai irányváltás hatása megfigyelhető az Új Nemzedék cikkeiben megrajzolt Ady-kép változásában is. Mindez elsőként az irodalom hivatalos intézményeivel (Kisfaludy és Petőfi Társaság, Akadémia) való értékazonosság kifejeződésében ragadható meg.

1920. március 16-án, tehát még a politikai irányváltás előtt a Petőfi Társaság nagygyűléséről beszámoló cikkben a névtelen cikkíró egyrészt szembesíti a művészeteknek politikától és vallástól való függetlenségéről nyilatkozó Rákosi Jenőt korábbi újságírói tevékenységével, másrészt kioktatja Ábrányi Emilt, aki Adyra emlékező versében felteszi kérdést: vajon adhat-e nyugalmat az anyaföld annak az Ady Endrének, aki apostolának Verlaine-t tartotta.

A cikkíró Ábrányi kérdésére a már korábban kész választ adja:

Ady Endre magyarságában ma már senki se kételkedhetik. Az ő tragikum az volt, hogy a hivatalos „nacionalista” irodalom közönye és meg nem értése folytán neve és költészete bántó lett egy olyan irányzat élén, mellyel egyébként minden érzése és tehetsége szöges ellentétben áll[ott]. Ábrányi verse ezzel a tragikummal szemben kegyeletsértő és szerencsétlen hangokat ütött meg (A Petőfi Társaság nagygyűlése 1920: 9).

1927-ben viszont Berzeviczy Albertnek a Kisfaludy Társaság ünnepi közgyűlésén elmondott beszéde után kiobbant „kettészakadt irodalom”-vitában, amelyről az Új Nemzedék is rendszeresen beszámolt, a lap már egyértelműen az irodalmi társaságok oldalán foglalt állást.

A Petőfi Társaság 1927. március 14-ei ünnepi nagygyűlésén elhangzott beszédében Császár Elemér mint a Társaság alelnöke „békejobbot” ajánlott a vitában velük szemben álló „túlsó oldalnak”, s kísérletet tett a különböző irodalmi irányzatok egyesítésére. Császár kimondott célja volt, hogy rámutasson a szakadás okaira, s ezáltal tompítsa az ellentéteket, és kiküszöbölje az elválasztó mozzanatokat. Az irodalom egységének felbomlását még Arany János idejére és a „kozropolita költészet”-vitára vezeti vissza, de úgy látja: a végleges szakadás a Nyugat és Ady Endre fellépésével következett be, mivel az ő költői nemzedékük mondta fel a korábbi évtizedek nemzeti, erkölcsi és esztétikai normáit. Ez a történeti konstrukció már egyértelműen konzervatív irodalomszemléletet tükröz, amelyben Ady szerepe korántsem pozitív. Császár ajánlata a saját jobboldali értékrendjével szemben baloldalnak minősített irodalom számára a következő:

Vannak eszmék és érzések, amelyek megsértését nem tűrjük, amelyekhez durva kézzel, cinikus nyelvvel nyúlni nem engedünk. *A haza, erkölcs, vallás szentháromsága ez. Nem kívánjuk tőlük, hogy hazafias szellemben írjanak, de ne írjanak hazafiatlan szellemben, nem kívánjuk, hogy erkölcsös legyen az írásuk, de ne legyen erkölcstelen, nem kívánjuk, hogy vallásos áhítat csendüljön meg dalukban, de ne bántsa az a mi vallásos érzésünket.* Ezen a három téren nincs megalkuvás! (A konzervatív irodalmi irányzat 1927: 8)

Császár lényegében tehát ugyanabból a pozícióból nyilatkozik meg, mint korábban a népnemzeti tradicionalizmus képviselői, akik az új irodalmi jelenségek befogadását az általuk képviselt sérthetetlen és irodalmon kívüli (politikai és erkölcsi) normák tiszteletben tartásához kötötték, s ez világosan mutatja a normarendszer változatlanágát, valamint a modern irodalom autonóm működésének alapvető félreértését.

Az Új Nemzedék Ady-képe 1922 és 1929 között

Azután, hogy a radikális jobboldali publicisták távoztak a laptól, s ezzel a fajvédő politika is háttérbe szorult, új válaszokat kellett adni az Ady-problémára is. Pontosabban: annak a ténynek a tükrében, hogy a jobboldali konzervatív körökben is egyre inkább elfogadottá vált Ady költői jelentőségének elismerése, újra kellett fogalmazni az Ady-probléma mibenlétét. Korábban Ady tragikumát az Új Nemzedék jobboldali radikális publicistái abban látták, hogy a hivatalos irodalom közönye és támadása a „zsidó” szellemiség csapdájába sodorta a költőt. Mint látni fogjuk, ennek az Ady-képnek az alapvonásai később is megfigyelhetők, de a költőről alkotott képben egyre nagyobb hangsúly esik Ady magyarságának és erkölcsiségének kérdésére.

Ady Lajos könyvének ismertetésében a bj. monogramú cikkíró Ady teljes befogadásának legfőbb akadályát az erkölcsi, világnézeti és irodalmi ízlésbeli kérdésekben látja, és az Ady-problémát két területre vonatkozóan határozza meg: egyrészt arra, hogy miként lett a szilágysági „fajmagyar falusi gyerekből” modern dekadens költő, másrészt arra, hogy mi Adyban a „fajmagyar”, és „mi benne, a felszítt francia és micsoda az infiltrált zsidó”. A cikk szerint tehát el kell különíteni, hogy mi Adyban az igazi (azaz magyar) és a mi a póz (azaz idegen). Saját nemzetkarakterológiai kategorizációja szerint a magyaron belül megkülönböztet nyugati (például Vörösmarty), keleti (ide sorolja Adyt) és asszimilált magyart (ennek példája Petőfi).

Nem egészen világos, hogy amikor Ady tragikumát abban határozza meg, hogy benne „a keleti magyar szelleme viv a »nyugat« miatt önmagával tragikus tusát”, akkor a „nyugat” alatt pontosan mit is ért a szerző: a nyugati magyarságot-e (véltetően nem), vagy a nyugat-európai, azaz a magyartól idegen kultúrát.

Lényeges azonban, hogy bár sajnálatosnak ítéli a francia és a zsidó szellemiség hatását Adyra, mégis elképzelhetőnek tartja, hogy ezek nélkül a hatások nélkül Ady költészete nem vált volna azzá, amivé lett (bj. 1923: 2). Ebben a recenzióban nemcsak ez a figyelemre méltó mozzanat, hanem az is, hogy Ady-tragikumát elsődlegesen nem külső, negatív hatásnak (bár ezzel is számol), hanem a költő belső lelki meghasonlásának tudja be.

Szintén Adyban magában jelöli ki a konzervatív recepció legfőbb nehézségét Zulawsky Andor Ady-könyvének 1924. március 30-án megjelent ismertetésében Császár Elemér, aki Ady amorialitása miatt kifejezetten kétségesnek látja a bonatkozó konzervatív Ady-kultusz problémátlanságát: „Hogyan lehet az Ady-rajongást a tüzes magyar érzéssel és a keresztény erkölcsiséggel egy lélekben egyesíteni: ez az egyik nagy Ady-probléma” – zárja írását Császár (rr. [Császár] 1924b: 4). Álláspontja lényegében egybevág Herczeg Ferencével, aki augusztusban az erdélyi Ady-ünnepségekre reagálva fejtette ki a költőről véleményét, amelyből hosszú részleteket közölt egyetértőleg az Új Nemzedék is. Herczeg ebben az írásában elismeri ugyan Ady tehetségét, de az „egészséges” művészetet a „beteggel” szembeállító századelős degenerációs diskurzusba illeszkedve megállapítja:

Kár, hogy beteg volt! Csakis a betegsége magyarázhatja meg teljes tehetetlenségét és védtelenségét a saját szenvedélyeinek és szeszélyeinek rohamával szemben és csakis a degeneráltsága értetheti meg azt a szörnyű, öngyilkos gyűlöletét, amelyet a maga fajtája iránt érzett (Herczeg 1924: 3).

Császár Elemér, aki három évvel volt idősebb Adynál, azt a konzervatív irodalmi értékrendet képviselte, amely az első világháború előtti népnemzeti tradicionalizmus irodalomszemléletére épült, s amelynek alapértékeit 1909-es Ady-tanulmányában Horváth János határozta meg.⁴

A Földessy Gyula és Dóczy Jenő által szerkesztett *Ady-museum* kritikájában Császár őszintén megvallja idegenkedését Ady költészetétől, amelynek okát erkölcsi és hazafias világnézetében jelöli meg. Harmadikként járul hozzá Adyval szembeni ellenérzéséhez az érthetlenség szintén korábbról ismerős kifogása:

⁴ „Erős, de sohasem támadó, sohasem fitogtatott nemzeti érzés és fajszeretet; tisztos férfias szemérem; s világos, közérthető beszéd” (Horváth 2009: 275).

Mi, öregebb nemzedék, Rákosi Jenőtől, Beöthy Zsolttól, Herczeg Ferenctől kezdve le körülbelül azokig, akik a 40-es évek elején járnak nem félünk bevallani, hogy Ady költeményeinek nagy részét nem értjük (rr. [Császár] 1924a: 6).

1925. november 8-án az Athenaeumnál megjelent Ady-novelláskötet kritikájában elsősorban a művek erkölcsi világával szembeni kifogásának ad hangot. A novelláknak abban a csoportjában, amelyben erkölcsi destrukciót nem érzékel, s amelyben el tudja választani az embert és az író, a politikát és az artisztikumot, méltányolni tudja Ady erős, eleven képzeletét (rr. [Császár] 1925).

Ady költészete a legerősebb kanonizációs lehetőséget az istenes versek révén kínálta a jobboldali, konzervatív irodalomértelmezők számára, ahogy erről például az ekkoriban megjelent munkák, Makkai Sándor református püspök nevezetes Ady-könyve vagy a piarista Sík Sándor *Gárdonyi, Ady, Prohászka* című monográfiája is tanúskodik. Az Új Nemzedék cikkeit olvasva azonban ezen a téren is komoly akadályokat tapasztalunk.

Brisits Frigyes ciszterci tanár 1926 októberében a katolikus nagygyűlésen elmondott és az Új Nemzedékben teljes terjedelmében közölt beszédében a magyar irodalom utolsó nagy találkozását a kereszténységgel a barokkban látja. Úgy ítéli meg azonban, hogy Faludi Ferenc óta, akinek eszménye még az „etikai ember” volt, a kereszténység világtrendjének szelleme egyre halványul. Faludi etikai emberét már Kazinczynál az „esztétikai ember” váltotta fel, „aki a politikai romantika csalódásai után fáradtan vérzik el Madách századvégi filozófiájának deficitjében, Ady etikátlanságában” (Brisits 1926: 11). Ady tehát ebben a hanyatlástörténetben a negatív végpont, egy olyan embertípus megtestesítője, aki megtagadta a kereszténységet, és kilépett annak erkölcsi rendjéből. Ezzel szemben Brisits pozitív példája arra, hogy a kereszténység is lehet inspirálója a modern irodalomnak, a francia neokatolikus irodalom és Prohászka (Brisits 1926). Az ő Adyhoz való viszonyát tovább árnyalja Prohászka Ottokárról az Új Nemzedékbe írt nekrológja, amelyben Adyval szemben a néhai fehérvári püspöknek tulajdonítja a modern magyar költi nyelv megalkotását (Brisits 1927).

Az Új Nemzedék bekapcsolódott a Makkai Sándor Ady-könyve körül folyó vitákba is: a lap cikkírója esztétikai, politikai és vallási értelemben is destruktívnek minősíti a könyvet. Esztétikai értelemben azért, mert nem tudja elfogadni azt az irodalomtörténeti koncepciót, amely Adynak kiemelt szerepet tulajdonít a magyar irodalom közelmúltjában. Politikai szempontból pedig úgy látja, hogy Makkai ideálja az az Ady, aki a magyarságot gyalázza, költőként a proletárokat dicsőíti, a baloldali radikalizmus apostola és a Népszava munkatársa volt. Vallási szempontból pedig Adyban nem az egyetlen magyar vallásos költőt látja, mint Makkai, hanem az istenkáromlót, a vallás eszményeinek meggyalázóját. Makkai *Magyar fa sorsa* című könyvével szemben ez a rövid írás egészen negatív Ady-képet rajzol, amely lényegében ugyanazt a destruktív költőt állítja olvasói elé, mint a Nyugat indulását és *A Holnap* antológia megjelenését követő népnemzeti tradicionalista vitairatok, és a korabeli jobboldali-konzervatív Ady-kultusz összefüggésében is szembevetően elutasító álláspontot képvisel (-i 1927). Párhuzamba állítható a Makkai-könyv bírálatával a Sík Sándor Ady Endréről tartott előadásáról készült tudósítás, amelyben a cikkíró kiemeli, hogy Sík Ady-képe tárgyilagosabb, mint Makkaié. Egyetértőleg idézi a piarista szerzetest, aki szerint Ady vátesz volt, kifejezésre juttatta a magyarság nyugtalan lelkiismeretét, de egyben megmutatta annak betegségeit is.

Sík előadásában pedagógiai szempontok is szóba kerültek. Megfogalmazódott az a kérdés, hogy szabad-e az ifjúság kezébe adni Adyt. Sík válasza erre a tudósítás szerint:

Elismerte, hogy Ady költészetének sok olyan eleme van, amelytől az ifjúságot vissza kell tartani, de ebből nem következik az, hogy Adyt nem szabad olvasni, csak hogy kellő kritikával és óvatossággal kell az ifjúság kezébe adni Ady könyveit. Ady tanulságai inkább a multra vonatkoznak, a magyar ifjúság jövőjét egy másik magyar zseni, Prohászka Ottokár mutatja meg. Őt kell, mint vezért követnie a magyar ifjúságnak (Sík Sándor előadása 1928: 8).

Jól látszik ennek a didaktikai szempontnak az érvényesülésében, hogy a konzervatív irodalomszemlélet vallási alapozású morális keretei között, amely az Új Nemzedék Ady-recepciójának volt a kerete az 1920-as években, a „teljes” Ady még ekkor sem volt befogadható; vele szemben ellenpontként és abszolút pozitív példaként Prohászka Ottokár állt.

Összegzés

Mint látható volt, az Új Nemzedék című politikai napilap Ady-képének formálódását elsődlegesen a lap aktuális politikai iránya határozta meg. Ez 1919 és 1922 között a szélsőjobboldali politikai ideológiát jelentette, amely az elvesztett háború, a forradalmak és az ország megcsonkítása után a történelmi katasztrófák okait a háború előtti és alatti szabadelvű politikában, valamint az országban számottevő gazdasági és kulturális potenciállal rendelkező, a kiegyezés utáni társadalmi-politikai keretek között emancipálódó és asszimilálódó zsidóságban látta. 1919-től néhány évig az Új Nemzedék is a harcosan antiliberális, kommunistaellenes és antiszemita politikai diskurzust képviselte, a Tanácsköztársaság ellenreakciójaként a keresztény-nemzeti politikát támogatta, amelynek része volt a keresztény-nemzeti kultúra megteremtése is.

Ady, akinek tragikumát főleg a külső negatív hatásoknak (a népnemzeti tradicionalizmus elutasításának, a zsidóság befolyásának) és kevésbé személyiségének (naivitás) tudták be, ennek a formálódó új kánonnak kulcsfigurája volt, mivel a háború előtti írásaiban a magyarságról megfogalmazott víziója, nemzetostorozó indulata a világháborús összeomlás után profetikus alakként tűntette fel.

Bár döntő jelentősége van az Ady-kép alakulásában a véleményformáló publicistáknak (1922 előtt Lendvai Istvánnak és Kosztolányinak, később Császár Elemérnek), a meghatározó tényező mégis a kiadói háttér alakulása volt, mivel ez kihatott a szerkesztőség személyi összetételére is.

1921 után összhangban a bethleni politikai konszolidációval – és nem függetlenül attól, hogy az állandó anyagi nehézségekkel küzdő Központi Sajtóvállalatot többször is a kormány anyagi támogatása mentette meg a csódtól (Klestenitz 2013: 255–259) – megváltozott a lap kultúrpolitikai iránya is, s ezzel együtt új Ady-kép formálódott meg a politikai napilap cikkeiben. Ez a váltás a korabeli irodalmi eseményekről, vitákról való tudósításokban, állásfoglalásokban, valamint könyvismertetésekben figyelhető meg, és jellemzően a hivatalos társaságokkal való kulturális és politikai értékazonosságot tükröz. Az Új Nemzedék Ady-képében ekkor már nem a Rákosi Jenőék befogadásképtelensége miatt a zsidóság befolyása alá került „fajmagyar” költő alakja rajzolódik ki, hanem újra előtérbe kerülnek azok az erkölcsi, hazafias és vallási problémák, amelyek Ady halála előtt a népnemzeti tradicionalizmussal folytatott viták sarokpontjai voltak.

Az Új Nemzedék 1923 után Adyról alkotott képe tehát még ahhoz az irodalmi konzervativizmushoz képest is maradi álláspontot tükröz, amely saját ideológiai keretei között tett kísérletet az irodalmi modernség pozitív recepciójára.

Irodalom

Arany Zsuzsa (2019): Előszó. In: *Pardon... Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében. 1919–1921*, 7–58. o. Budapest: Osiris Kiadó.

Balázs Eszter (2019): „Magyar nyár 1918”: Háború, bűnbakkeresés, gyűsz és megújulás az irodalmi lapokban. In: Hermann Róbert & Ligeti Dávid (szerk.): *1918—A Nagy Összeomlás*, 225–255. o. Budapest: Országház Könyvkiadó.

B. Bernáth István (1985): Katolicizmus és nacionalizmus. Lendvai István a húszas években. *Világosság*, 26. évf. 10. sz. 629–634. o.

Bihari Péter (2008): *Lövészárkok a hátországban: Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Bíró-Balogh Tamás (2014): Egy Kosztolányi-cikk és kontextusa. In: Bíró-Balogh Tamás: *Mint aki a sínek közé esett. Kosztolányi Dezső életrajzához*, 85–99. o. Budapest: Equinter Kiadó.

Gyurgyák János (2012): *Magyar fajvédők. Eszmetörténeti tanulmány*. Budapest: Osiris Kiadó.

Klestenitz Tibor (2013): *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon, 1896–1932*. Budapest: Complex Kiadó.

Lengyel András (2008): Egy anonim Kosztolányi-cikk azonosítása. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Történeti tanulmányok*. 246–251. o. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.

Sipos Péter (1971): Milotay István pályaképéhez. *Századok*, 105. évf. 3–4. sz. 709–735. o.

Szabó Miklós (2015): *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története, 1867–1918*. Budapest: [Jankó A.].

Szénási Zoltán (2011). *A szavak sokféleségétől a szó egységéig: Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből*. Budapest: Argumentum Kiadó.

Szénási Zoltán (2018). *Néma várostrom: Népnemzeti tradicionalizmus és konzervatív kritika a magyar irodalmi modernség kontextusában 1920 előtt*. Budapest: Universitas Kiadó.

Veres András (2012): *Kosztolányi Ady-komplexuma. Filológiai regény*. Budapest: Balassi Kiadó.

Veres András (2014): „Szeretném, ha szeretnének”: Az Ady-kultusz jelentése és jelentősége. *Kritika: Társadalomelméleti és Kulturális Lap*, 43. évf. 1–2. sz. 34–40. o.

Források

A konzervatív irodalmi irányzat békejobbot kínált fel a Petőfi Társaság tegnapi nagygyűlésén az egész magyar irodalom egyesítésére: Császár Elemér feltűnést keltő elnöki beszéde az Akadémián (1927): *Új Nemzedék*, 03. 15., 8.

A Petőfi-társaság nagygyűlése: Herczeg, Beöthy, Rákosi (1920): *Új Nemzedék*, 3. 16., 9.

A viharálló ági madarak (1921): *Új Nemzedék*, XI. 26., 3.

Babits Mihály (1921): Ady barátai. *Nyugat*, 14. évf. 22. sz., 1641.

bj. (1923): Ady Lajos könyve Ady Endréről. *Új Nemzedék*, X. 7., 2.

Brisits Frigyes (1926): Irodalom és a megújulás. *Új Nemzedék*, X. 13., 11.

Brisits Frigyes (1927): A keresztény magyarság tizezrei bucsuznak nagy halottjuktól. *Új Nemzedék*, IV. 5., 1.

Déry Tibor (1919): Az utolsó nemzeti költő. *Nyugat*, 12. évf. 4–5. sz. 343–348.

Herczeg Ferenc (1924): Ady-kérdés? *Pesti Hírlap*, VIII. 3., 3.

Horváth János (2009): Ady s a legújabb magyar líra. In Korompay H. János & Korompay Klára (szerk.), *Horváth János irodalomtörténeti és kritikai munkái*. 5. köt. 266–309. o. Osiris Kiadó.

Hungarus [Lendvai István] (1918). 'Halottak élen'. Némely megjegyzés a magyar irodalompolitikáról. *Új Nemzedék*, IX. 28., 3–7.

-i. (1927). Makkai Sándor könyve Adyról. *Új Nemzedék*, VIII. 3., 9.

[Kosztolányi Dezső?] (1920a): A magyar irodalom és az ő irodalmuk I. A titokzatos hallgató. *Új Nemzedék*, IX. 25., 1.

[Kosztolányi Dezső?] (1920b): A magyar irodalom és az ő irodalmuk III. A lipótvárosi pocsolya. *Új Nemzedék*, IX. 29., 4.

[Kosztolányi Dezső?] (1920c): Tetemrehívás. *Új Nemzedék*, IX. 28., 1.

Lendvai István (1919a): Ítélet. *Új Nemzedék*, X. 31., 2–3.

Lendvai István (1919b): Néhány adat az irodalmi patkányházadáshoz. *Új Nemzedék*, X. 1., 1–3.

Lendvai István (1920): Ady Endre és az igazság. *Új Nemzedék*, III. 21., 9.

Milotay, István (1915). Harc a lobogókért. *Új Nemzedék*, XI. 21., 3.

Milotay István (1919). A magyarsághoz. *Új Nemzedék*, IX. 29., 1–2.

Prohászka Ottokár (1924): Az erkölcsi válság. *Katholikus Szemle*, 321–333.

Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűlésen. (1920): *Új Nemzedék*, X. 26., 3.

rr. [Császár Elemér] (1924a): Ady-museum. *Új Nemzedék*, XI. 16., 6.

rr. [Császár Elemér] (1924b): Az Ady-probléma. *Új Nemzedék*, III. 30., 4.

rr. [Császár Elemér] (1925): Ady, a novellista. *Új Nemzedék*, XI. 08. 6.

Sík Sándor előadása Ady Endréről (1928): *Új Nemzedék*, I. 18., 8.

Abstract in English

Changes in *Új Nemzedék*'s Ady-image between 1919 and 1929

In 1919, *Új Nemzedék*, a political daily founded in 1913, was re-launched as an outlet for the radical right. It evinced a strongly anti-Semitic rhetorical stance after the fall of the Hungarian Republic of Councils, which also dominated the discussion of actual cultural events. It made an effort to create a Christian-national literary canon in the post-1919 years in an attempt to integrate not only the representatives of national conservatism into the canon, but also the "Christian" authors of *Nyugat* (Ady, Babits, and Móricz). After 1922, a change in the editorial board brought about a change in the opinion on Ady. His poetical significance was not at all doubted later, yet the political and moral objections which characterised the nationalist conservative literary perspective of the period resurfaced. In addition to describing the changing Ady-image of *Új Nemzedék*, this paper aims to explore how the process related politically to the history of journalism and criticism.

Keywords: anti-semitism, conservatism, cult of Ady, *Új Nemzedék*, political Catholicism, radical right

Szénási Zoltán (1975) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. A Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa, az *Új Forrás* folyóirat és az *Irodalomtörténeti Közlemények* szerkesztője. Fő kutatási területei: Babits Mihály költészetének kritikai kiadása; konzervatív kritika és irodalmi modernség viszonya; keresztény hagyomány és a 20. századi magyar líra kapcsolata a 20. század elejétől napjainkig.